

CAMPANIILE DALMATE ȘI ITALIENE ALE NOBILILOR DE RECAȘ: IMPLICAȚIILE UNUI DOCUMENT REGAL DIN AUGUST 1359

Alexandru Simon*

Cuvinte cheie: regele Ludovic I de Anjou, Alexandru Basarab al Țării Românești, Recaș, Zadar, exilați

Keywords: King Louis I of Anjou, Alexandru Basarab of Wallachia, Recaș, Zadar, exiles

Pe 29 august 1359¹, Ludovic I de Anjou a donat domeniul Recaș (Rékás), de la hotarul dintre Comitatul Timiș și – mai apoi – așa-numitul Banat Montan² celor sașe fii ai lui Ladislau, băiatul lui Zarna³, *Olachorum nostrorum fidelium*.⁴ Regele confiscase Recașul, împreună cu domeniul Chistău (Kiszető)⁵, donat de asemenea neamului lui Zarna, de la, pe atunci, decedații Nicolae, Filip și Ioan, *valahi* la rândul lor.⁶ Aceștia îi fuseseră necredincioși atât lui Ludovic, cât și deja tatălui acestuia, Carol-Robert.⁷ În schimb, fiii lui Ladislau *Zarnai* rămăseseră de

* Academia Română, Centrul de Studii Transilvane Cluj-Napoca, str. M. Kogălniceanu, nr. 12–14, e-mail: alexandrusimon2003@gmail.com

¹ *Documenta Romaniae Historica* (DRH), D. *Relațiile între Țările Române, I. 1222–1456*, ed. Ștefan Pascu, Constantin Cihodaru, Konrad Gündisch, Damaschin Mioc, Viorica Pervain (București, 1977), no. 40, 73–75 (cu traducere în română și indicarea edițiilor mai vechi).

² A se vedea aici Adrian Magina, “*Universitas valachorum*: Privilege and Community in the Medieval Banat,” in *Reform and Renewal in Medieval East and Central Europe: Politics, Law and Society* (= *Minerva*, III, 15; *Studies in Russia and Eastern Europe*, 13), eds. Suzana Miljan, Éva B. Halász, Alexandru Simon (Cluj-Napoca – Zagreb – London, 2019), 493–502.

³ În limba maghiară, *zárna* corespunde lui <ea/ el> *va închide* (a treia persoană singular, condițional prezent). În română, echivalentul (de origine slavă) ar fi *posadnic* (*posadnică*).

⁴ Actul (Magyar Nemzeti Levéltár, Országos Levéltár (MNL-OL), Budapest, Diplomatikai Levéltár (DL), [no.] 58549) se distinge prin dublul sigilu regal, pierdut apoi în campania din Bosnia (1363), ceea ce a dus și la o lungă „notă de autentificare” sub textul propriu-zis.

⁵ Vezi pentru zonă și Elek Szasztkó, “The Viceban, the Noble Judges and “the Traitor”: The Biographies of the Oszlári and Porazfalvi Families,” *Banatica* 28/II (2018): 419–451.

⁶ *Documenta Historiam Valachorum in Hungaria illustrantia*, eds. Imre Lukinich, László Gáldi, Antal Fekete Nagy, László Makkai (Budapest, 1940), no. 105, 140–142 (regest politic).

⁷ În august 1359, Ludovic nu a menționat vreo relație de familie între Nicolae, Filip și Ioan, în pofida întinderii domeniilor acestora. Editorii *Documenta Valachorum* (142, nota 4) au accentuat

partea regelui Ludovic I, când voievodul valah transalpin Alexandru *Basarab* refuzase să-l recunoască drept suzeran.⁸ Familia *Zarnai/ Rékási* își pierduse ca urmare pământurile transalpin și fusese nevoită să se refugieze sub protecția lui Ludovic.⁹ Familia a rezistat și s-a distins în slujba regelui *specialiter ante Jadram* (*mai ales în fața <zidurilor> Zadar-ului*)¹⁰, orașul disputat între monarhul angevin și Veneția încă de la mijlocul anilor 1340.¹¹

Aceasta însemna enorm pentru rege în august 1359. Trecuse peste un an de când Pacea de la Zadar (18 februarie 1358) fusese încheiată în favoarea lui Ludovic I.¹² Până la acea dată (inclusiv¹³ conform actului pentru fugarii *transalpini*), și Alexandru *Basarab* revenise la credința datorată lui Ludovic.¹⁴

Foarte elegantul document, redactat pe pergament¹⁵, emis pentru urmașii lui Zarna a purtat dublul sigiliu regal.¹⁶ A fost confirmat de elitele seculare și ecleziastice de sub puterea lui Ludovic, inclusiv de către episcopii dalmați de Zadar¹⁷, Nicolò Matafari (cel care, la 1345 și la 1346, încercase fără succes să prevină diplomatică căderea venețiană a Zadarului)¹⁸ și de *Split*, Ugolino

– doar – faptul că majoritatea numelor așezărilor din actul regal erau de origine maghiară, inclusiv Recaș, nume provenit însă sigur din slavă, din *rika*, curs de apă/ râu.

⁸ Șerban Papacostea, “La fondation de la Valachie et de la Moldavie et les Roumains de Transylvanie: une nouvelle source,” *Revue Roumaine d’Histoire* 17, no. 3 (1978): 389–403. A se vedea aici și contribuția neglijată al lui Ovidiu Cristea, “O precizare privind raporturile dintre Țara Românească și Ungaria în secolul al XIV-lea,” *Erasmus*, III (2001), 3–5, la 4.

⁹ A se vedea, în comparație angevină, și controversatul caz așa-numit „al Bogdăneștilor” din Aurel Decei, “Une opinion tendancieuse de l’historiographie hongroise. Les origines de Bogdan I, fondateur de la Moldavie,” *Revue de Transylvanie* 5, no. 3 (1939): 289–312.

¹⁰ Emil Lăzărescu, “Despre relațiile lui Nicolae-Alexandru Voevod cu Ungurii,” *Revista Istorică* 32, nos. 11–12 (1946): 115–139, at 136–138. Receptarea mențiunii a fost influențată (negativ) de faptul că aceasta fusese pentru prima oară pusă în evidență de Robert Roesler în *Romänische Studien. Untersuchungen zur älteren Geschichte Romäniens* (Leipzig, 1871), 299.

¹¹ Nada Klaić, Ivo Petricioli, *Zadar u srednjem vijeku do 1409* (Zadar, 1976), 315–322, 337–338.

¹² A se vedea Milko Brković, “Isprave o Zadarskom miru 1358,” *Radovi Zavoda za Povijesne Znanosti Hrvatske Akademije Znanosti i Umjetnosti u Zadru* 51 (2009): 69–107, mai ales 84–91.

¹³ Cea mai veche mențiune documentară a reconcilierii dintre Ludovic și Alexandru se găsește în actul regelui din februarie 1355 pentru Demetrie Futaki, episcopul Oradiei, mediator papal între rege și Alexandru încă din octombrie 1345 (DRH, D, I, no. 38, 70).

¹⁴ Cf. și Lăzărescu, “Despre relațiile,” 137–138 (a se vedea astfel și comentariile de mai jos).

¹⁵ <https://archives.hungaricana.hu/en/charters/>, sub numărul – DL – de referință 58549.

¹⁶ Plecând de la contestata legitimitate ungară a Angevinilor, vezi Imre Takács, *Az Árpád-házi királyok pecsétjei (=Corpus Sigillorum Hungariae Mediaevalis, I)* (Budapest, 2012), passim.

¹⁷ Pentru complexa structură a Zadarului (anii 1340–1350): Sandra Begonja, Zrinka Nikolić Jakus, “The Noble Families of Butovan and Botono in Medieval Zadar: Family Structure, Property Reconstruction, and Social Life,” *Povijesni Prilozi* 56 (2019): 75–104, la 102–103.

¹⁸ Vezi Carlo Federico Bianchi, *Nicolò de Matafari, arcivescovo di Zara ed i suoi scritti* (Zara, 1881); Andrea Labardi, “Nicolò Matafari,” *Dizionario Biografico degli Italiani* 82 (2008): 86.

Malabranca da Gubbio.¹⁹ Nesurprinzător poate²⁰, documentul nu a avut un loc de emitere, Ludovic fiind în campanie împotriva Serbiei la acea vreme.²¹

“Superior ca și calitate” actului prin care Voicu și neamul său a primit de la Sigismund de Luxemburg domeniul Hunedoarei în 1409²² (Hunedoreștii au preluat apoi o bună parte din pământurile familiei *Zarnai/Rékási* când ea s-a stins),²³ hotărârea regală din 29 august 1359 se remarcă și printr-o lacună editorială modernă. Conform originalului, membrii familiei se distinseseră *specialiter ante Jadram et in partibus Treuisianis*, adică *mai ales în fața <zidurilor> Zadar-ului și în părțile Treviso-ului*.²⁴ Din secolul al XIX-lea, istoricii maghiari și apoi cei români (care, la început, doar au reluat edițiile maghiare de surse) au omis *et-ul* sau/și apoi începutul abreviat al cuvântului *Treuisianis*.²⁵ În cea mai recentă (și reală) ediție românească a actului (1977), cuvintele în discuție au fost redactate: *in partibus [...]sianis*.²⁶ Editorii au notat – în chip evident fals – că parantezele drepte corespundeau unei lacune în documentul original.²⁷

Primul editor cunoscut al actului²⁸, György Fejér, a citit *Transmarinis* în loc de *Treuisianis* (1834). Era o eroare majoră până și pentru acele vremuri.²⁹ Ulterior, la 1896, Tivadar Ortvay și Frigyes Pesty au emendat lecțiunea lui Fejér prin inserarea unei lacune: *specialiter ante Jadram et in partibus ... sianis*.³⁰

¹⁹ Vezi și Benedikta Zelić-Bučan, “Najstarije Gospine crkve u Hrvata,” *Crkva u Svijetu* 11, no. 3 (1976): 247–256, la 251, nota 18. Prezența celor doi prelați întărește importanța actului.

²⁰ Dar, în contrast perfect, cu caracterul foarte solemn al extrem de îngrijitului document.

²¹ Pentru campanie, vezi și Gyula Kristó, *Az Anjou kor háborúi* (Budapest, 1988), 147–148.

²² MNL-OL, DL 37591 (18 octombrie 1409). A se vedea astfel și DRH, D, I, no. 113, 183.

²³ Orientativ: Frigyes Pesty, *Diplome privind istoria comitatului Timiș și orașului Timișoara. Oklevelek Temesvármegye és Temesvár város történetéhez*, eds. Livia Magina, A. Magina, II. *1430–1470* (Cluj-Napoca, 2014), no. 99, 130–131; no. 102, 133–134; no. 105, 135–136; no. 107, 137–138 (1443–1444); no. 167, 199–200 (1449); nos. 360–362, 423–430 (1470); vezi și nos. 219–220, 251–253; no. 222, 254–255 (1453); no. 252, 291 (1455)

²⁴ <https://archives.hungaricana.hu/en/charters/>, sub numărul – DL – de referință 58549.

²⁵ A se vedea în acest sens și imaginile reproduse în planșele de la finalul acestui material.

²⁶ DRH, D, I, no. 40, 73. Actul a fost republicat ca atare în DRH, C, XI, no. 400, 406.

²⁷ *Lacună în textul publicat* (DRH, D, I, no. 40, 75, nota 2). Afirmția era desigur tranșantă.

²⁸ În comparație: Martyn Rady, “The Forgeries of Baron József Kemény,” *Slavonic and East European Review*, 71, no. 1 (1993): 102–125. Prin educație, Fejér era un teolog (și un filosof).

²⁹ Fejér a publicat de două ori (!) actul în *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*, IX–3 [1359–1366; 1351–1366] (Buda, 1834), no. 1, 33–35 [datat 1359; documentul era în arhiva conților Forgách (*Ex archiuo CC Forgách*)]; no. 121, 253–255 [datat 1361 (!); se nota totuși că actul se găsea în arhiva conților Forgách și că privea anul 1359 (*Ex archivio CC Forgách. Spectat ad an. 1359*)]. În ambele variante (în cea de a doua, abrevierile au fost întregite), *Transmarinis* apărea în loc de *Treuisianis*. În mijlocul tulburărilor revoluționare din Banat, Ágoston Bárány (în *Temes vármegye emléke* I (Nagy-Becskerek, 1848), 45–47) a urmat ediția Fejér. La fel a procedat și Lăzărescu, dar la 1946. El a preluat și *Transmarinis*.

³⁰ *Oklevelek Temesvármegye és Temesvárváros történetéhez*, I. 1183–1430 (Pozsony, 1896),

Explicația maghiară pentru omisiunea editorială, începând de la 1896³¹ și de la vremea Mileniului Maghiar³², ar putea fi: istoricii maghiari s-au temut că *in partibus Treuisianis* erau *in partibus Trans(s)iluanis*. Aceasta nu era – în chip limpede – cazul, și dacă ne uităm la scrierea titlaturilor voievodului Transilvaniei, *Andrea wayouda transilvano* (Andrei Lackfi³³), și a episcopului Transilvaniei, *Dominico transilvano* (Dominic Szécsi³⁴), ambii pomeniți drept martori în documentul emis de regele Ludovic I de Anjou în august 1359.³⁵

Temerea istoricilor maghiari nu era – însă – nejustificată.³⁶ Transilvania a fost o sursă majoră de probleme pentru Ludovic până în anii 1370.³⁷ În plus, după “cronicarul oficial” al regelui, Ioan de Târnave, voievodul *transalpin* Alexandru l-a recunoscut pe fiul lui Carol-Robert drept suzeran doar după ce acesta a strivit revolta transilvană de la începutul domniei (1342–1343).³⁸ Pe baza lecțiunii eronate *Transiluanis* din actul regal (pe deasupra) pentru familia Zarnai/ Rékasi, se putea susține că Ludovic I (*cel Mare/ Nagy Lajos* în istoriografia maghiară) se luptase pentru Transilvania cu *valahii basarabi*.³⁹

Istoriografia română (în special cea naționalistă) avea doar de câștigat de pe urma unei astfel de “lecțiuni transilvane”.⁴⁰ Cu toate acestea, în 1977, pe când, în România, *comunismul liberal*⁴¹ cedase deja – în bună măsură – în

no. 55, 87–89. Până la DRH, D (1977), ediția pare să fi fost neglijată în istoriografia română.

³¹ O rară analiză: Timea Galambos, *Magyarisches Millennium. Glanz- und Schattenseiten der ungarischen Tausendjahrfeier* [lucrare de masterat (Universität Wien)] (Wien, 2014), 79–82.

³² Nu este poate de mirare că în timpul celui de Al Doilea Război Mondial, subiectul nu a fost atins în regestul din *Documenta Historiam Valachorum* (1941), no. 105, 140–142.

³³ Pentru acest important personaj, vezi și András W. Kovács, “Voievozii Transilvaniei în perioada 1344–1359,” în *Itinerarii istoriografice. Studii în onoarea istoricului Costin Feneșan*, eds. Rudolf Gräf, Dumitru Țeicu, A. Magina (Cluj-Napoca, 2011), 37–65, în special 57–61.

³⁴ János Eszterházy, “András erdélyi püspök felségértése 1349-ben,” *Századok* 2, no. 2 (1868): 90–94. Iar, la fel ca familia Lackfi, divizata familiei Szécsi avea interese și la Severin.

³⁵ Pentru conformitate, edițiile maghiare și ediția românească: Fejér, *Codex diplomaticus* IX–3, no. 1, 35; no. 121, 255; Ortway-Pesty, *Oklevelek*, I, no. 55, 89; DRH, D, no. 40, 74.

³⁶ În contextul menționat al Revoluției de la 1848–1849 și în legătură cu Transilvania (câmp de bătălie, precum Banatul), vezi și Friedrich Firnhaber, “Beiträge zur Geschichte Ungarns unter der Regierung der Könige Wladislaus II. und Ludwig II. (1490–1526),” *Archiv für Kunde Österreichischer Geschichtsquellen* 2, no. 2 (1849): 375–551, la no. 10, 410 („apelul transilvan” al lui Maximilian I de Habsburg în favoarea lui Ștefan *cel Mare* al Moldovei).

³⁷ A se vedea aici și studiul clasic al lui Bernát L. Kumorovitz, “I Lajos királyunk 1375. évi havasalföldi hadjárata (és török) háborúja,” *Századok* 117, no. 5 (1983): 919–982, la 971, 978.

³⁸ Pentru textul lui Ioan de Târnave (Kükülö), a se vedea ([*Vita Ludovici*, în] Joan Thuróczy, *Chronica Hungarorum I. Textus*, ed. Erzsébet Galántai, Gy. Kristó (Budapest, 1985), 162.

³⁹ Nu conta că Ludovic câștigase. Conta că „imigranții” îi puseseră în pericol stăpânirea.

⁴⁰ Ea s-ar fi înscris perfect în logica *Lupta întregului popor* sau în cea a Țării Românești a *Transilvaniei din Istoria militară a poporului român*, mai ales din volumul I (București, 1984).

⁴¹ Ș. Papacostea, “Captive Clio: Romanian Historiography under Communist Rule,” *East*

fața *comunismului naționalist*,⁴² editorii români ai actului regal ungar din august 1359, au asumat așa-zisa lacună, afirmată – la anul 1896 – de către editorii maghiari ai izvorului. Asemenea “simbioze” româno-maghiare sunt rare.⁴³

În chip onest, editorii români⁴⁴ au evitat un “delir transilvan”. În mod nefiresc, au refuzat și lecțiunea naturală, ca și cum Treviso ar fi provocat o problemă (românească) la fel de mare precum Transilvania pentru istoricii maghiari. Înainte de a privi istoriografia, să privim astfel documentul regal.

De la început, actul emis de Ludovic I pe 29 august 1359 pentru familia Zarnai/ Rékasi era “o istorie a trădărilor” îndurate de către el și de către tatăl său, fie din partea nobililor din Regatul Ungariei (în acest caz din zona așa-numită a Banatului), fie din partea voievodului *transalpin* (Alexandru *Basarab*). Tonul documentului nu era nici trufaș, nici triumfător. Toate aceste trădări fuseseră depășite, fie prin pedepsirea felonilor (de unde și domeniile confiscate acordate acum, la sfârșitul verii lui 1359, familiei Zarnai/ Rékasi), fie prin revenirea acestora la credința datorată regelui Ludovic (Alexandru trebuise să-l accepte până la urmă pe fiul lui Carol-Robert drept suzeran).⁴⁵

Fuseseră o sumă de încercări cărora monarhul angevin le făcuse față. La fel fuseseră și confruntările de la Zadar și de la Treviso, unde s-au distins membrii familiei Zarnai/ Rékasi. La Zadar, la 1346,⁴⁶ armata regelui fusese aproape distrusă, inclusiv prin trădare (la 1358, Zadar-ul a căzut aproape de la sine în

European Quarterly 26 (1996): 181–208, aici la 194–195, 200–201. Pentru nuanțe, vezi Felician Velimirovici, “Romanian Historians under Communism: An Oral History Inquiry,” *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Historia* 56, no. 2 (2011): 116–137, în special 126–129, 132–137.

⁴² Florin Constantiniu, *De la Răutu și Roller la Mușat și Ardeleanu* (Bucharest, 2007), 192.

⁴³ Amintim numai cazul cetății Hunyad primite de Mircea I *cel Bătrân* de la Sigismund de Luxemburg (1399) și identificată din anii 1980 (–1990) cu Bologa de lângă Huedin (a se vedea Adrian Andrei Rusu, “Castelani din comitatul Hunedoara în secolul al XV-lea,” *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Historia* 26, no. 1 (1981): 12–25, aici 16–17, „completat” de către Pál Engel, *Magyarország világi archontológiája. 1301–1457*, I (Budapest, 1996), 330).

⁴⁴ Dintre editorii DRH, D, I (adică, Ștefan Pascu, Constantin Cihodaru, Konrad Gündisch, Damaschin Mioc, Viorica Pervain), Konrad Gündisch era – evident – sas transilvănean.

⁴⁵ În comparație (românească) cu de pildă documentele privitoare la campania lui Carol-Robert de la 1330 sau la luptele din Țara Românească de la 1368 (inventariate de Sergiu Iosipescu, “Românii din Carpații Meridionali la Dunărea de Jos de la invazia mongolă (1241-1243) până la consolidarea domniei a toată Țara Românească,” în *Constituirea statelor feudale românești*, ed. Nicolae Stoicescu (București, 1980), 41–95 și mai devreme de Maria Holban, “Contribuții la studiul raporturilor dintre Țara Românească și Ungaria angevină,” *Studii. Revistă de Istorie* 15, no. 2 (1962): 315–348), actul regelui Ludovic din 29 august 1359 nu conține vreo „violență de limbaj” la adresa adversarilor celor doi monarhi angevini.

⁴⁶ Vezi și Dolores Butić, *Analiza djela Obsidio Iadrensis: od teksta do autora* [teză de doctorat (Universitatea din Zagreb)] (Zagreb, 2021), 91–101; Kristó, *Az Anjou kor háborúi*, 103–104.

mâinile regelui Ludovic I).⁴⁷ La Treviso, la 1357, în război tot cu Republica Sfântului Marcu, Ludovic fusese la un pas de a-și pierde viața.⁴⁸ Membrii familiei Zarnai/ Rékasi, niște fugari *transalpini*, stătuseră alături de monarh la fiecare dintre aceste cumpene “venețiene” ale domniei sale.⁴⁹

Din conținutul documentului din 29 august 1359 era evident că faptele de arme ale fidelilor angevini Zarnai/ Rékasi de la Zadar se petrecuseră cu ocazia înfrângerii ungare de la 1346 și nu cu prilejul victoriei de la 1358.⁵⁰ Cu toate acestea, în absența lecțiunii și în părțile Treviso-ului (în părțile trevisane), în istoriografia română se putea forța interpretarea că familia Zarnai/Rékasi se distinsese la Zadar nu la 1346, ci la 1358 pentru ca, deopotrivă, conflictul dintre Ludovic I și Alexandru (care dusesse la fuga “peste munți” a familiei Zarnai/Rékasi), cât și reconcilierea dintre acștia să fie datată cât mai târziu.⁵¹ Prin introducerea lecțiunii și în părțile Treviso-ului (sigur doar la 1357)⁵² după *mai ales în fața Zadar-ului*, această forțare interpretativă devenea imposibilă.

De ce a fost necesară denaturarea vădită a sursei, susținută în special – înaintea Păcii de la Paris (1947) – de către Emil Lăzărescu (1946)⁵³, consul în Ministerul Afacerilor Externe al Regatului României la sfârșitul celui de Al Doilea Război Mondial⁵⁴, și – la vremea Revoluția Maghiară de la 1956 – de

⁴⁷ A se vedea, orientativ, și sinteza lui John V.A. Fine, *The Late Medieval Balkans: A Critical Survey from the Late Twelfth Century to the Ottoman Conquest* (Ann Arbor, 1987¹), 341–345.

⁴⁸ Episodul a fost analizat de către Iván Bertényi, *Nagy Lajos király* (Budapest, 1989), 62–63.

⁴⁹ Pentru legăturile (anti-ungare) dintre Țara Românească și Veneția, vezi (încă din anii 1920) și Gh.I. Brătianu, “L'expédition de Louis I^{er} de Hongrie contre le prince de Valachie Radu I^{er} Basarab en 1377,” *Revue Historique du Sud-Est Européen* 2, nos. 4–6 (1925): 73–82).

⁵⁰ [...] *Quo facto, semper vestigia nostre maiestatis immitantes, in continuis nostri expeditionibus, et specialiter ante Jadram et in partibus Treusianis, se ipsos fortune casibus exponendo, continuos labores et sollicitudinum curas et adversancium amfractus viriliter supportantes, cum eorum sanguinis effusionem, se studuerunt reddere nobis gratiosos [...]*. Am reprodus, după original (MNL-OL, DL 58549), întregind ediția DRH, D (I, no. 40, 73), pasajul care lega, în actul din august 1359, fuga familiei din Țara Românească de răsplata ei regală în aria Banatului.

⁵¹ Vezi mai ales Lăzărescu, “În legătură cu relațiile,” 136–137 (1946), cu îndreptățita critică (1980) adusă de Ș. Papacostea, “Triumful luptei pentru neatárnare: întemeierea Moldovei și consolidarea statelor feudale românești,” în *Constituirea statelor*, 165–193, la 173, nota 30.

⁵² Celelalte operațiuni militare ungare din aria venetă sunt mult posterioare anului 1359 (vezi și Șerban Marin, “Un transilvănean la Veneția. Cazul voievodului Ștefan Lackfi II în contextul conflictului veneto-padovano-maghiar de la 1372–1374,” *Revista Arhivelor* 79, nos. 1–2 (2002): 73–100, inclusiv documentația disponibilă de dinaintea Războaielor Mondiale)

⁵³ Reamintim astfel: “Despre relațiile lui Nicolae Alexandru Voievod cu ungarilor,” *Revista Istorică*, 32, nos. 11–12 (1946): 115–139. „Viziunile sale ortodoxe” au fost rapid contestate de către greco-catolicul Zenovie Pâclișanu (în revista rivală *Revista Istorică Română*, 17, nos. 1–2 (1947): 197–198). La rândul său, transilvăneanul Pâclișanu (membru al Academiei Române și politician) a fost încarcerat de „noile autorități românești”. A murit în închisoare (1958).

⁵⁴ Nicolae Șerban Tanașoca, Radu E. Lăzărescu, “O mărturie inedită despre actul de la 23

Maria Holban⁵⁵, fiica guvernatorului militar român al Budapestei în 1919?⁵⁶ Prin fuga sub protecția lui Ludovic I a familiei Zarnai/ Rékasi de dinaintea primei bătălii de la Zadar (1346), actul regal din 29 august 1359 arăta că: (1) încă de la începutul anilor 1340 voievod al Țării Românești era Alexandru *Basarab*, nu Basarab “de la Posada” (oficial, tatăl lui Alexandru);⁵⁷ (2) felonia lui Alexandru față de Ludovic coincisese nu cu vreo „rezistență ortodoxă” la presiunea catolică a Budei ci cu legătura directă stabilită între *valahii romani* conduși de Alexandru și Papalitatea de la Avignon, raporturi pe care – spre mânia papei Clement al VI-lea – Ludovic încercase să le blocheze (1345).⁵⁸

In partibus Treuisianis prăbușea cheia de boltă a unui edificiu istoriografic zidit de la descoperirea în Biserica Sfântului Nicolae Domnesc din Curtea de Argeș (1920) a unui *graffito* “tipărit centrat” pe două rânduri.⁵⁹ “Inscripția” pomenea moartea *Marelui Basarab Voievod* la Câmpulung, iar, un rând mai sus, anul 6860 (1351–1352).⁶⁰ Descoperirea “certifica” tradiția că Basarab “de la Posada” murise și fusese îngropat la Câmpulung la aproape un deceniu după data la care, conform surselor medievale sigure, Alexandru *Basarab* se înțelesese cu Ludovic I și începuse să negocieze cu Papa Clement al VI-lea.⁶¹ Cercetările

august: însemnările zilnice ale istoricului Emil Lăzărescu,” *Memoria* 17, nos. 3–4 (2001): 10–21. Lăzărescu a fost apoi întemnițat (1947–1954). A supraviețuit și muncit până în 1987.

⁵⁵ “Contribuții la studiul raporturilor dintre Țara Românească și Ungaria angevină (rolul lui Benedict Himfy în legătură cu problema Vidinului,” *Studii și Materiale de Istorie Medie*, 1 (1956): 7–62, la 32–33. Holban ataca o serie de probleme care nu aveau legătură cu titlul.

⁵⁶ Vezi sugestiv portret realizat de Andrei Pippidi, “Maria Holban și studiile de istorie a Occidentului european,” *Studii și Materiale de Istorie Medie* 19 (2001): 377–384, aici la 383.

⁵⁷ Înaintea Primului Război Mondial, istoricii români puneau în general capăt domniei lui Basarab „de la Posada” imediat după anul 1335 (Dimitrie Onciul, *Originile Principatelor Române* (București, 1899), 175–176, 180–188; Constantin Kogălniceanu, *Tabloul genealogic și cronologic al Basarabilor, domni ai Țării Românești. 1310–1659* (București, 1912), tabelul I.).

⁵⁸ Cazul a fost discutat recent în context de Ș. Papacostea, “Istorie și geopolitică. Geneza statului în trecutul românesc,” *Revista Istorică*, NS, 25, nos. 1–2 (2014): 213–229, la 217–225.

⁵⁹ Cea mai recentă analiză îi aparține lui Ioan Albu, *Memoria epigrafică în Europa Centrală și de Sud-Est (Evul Mediu și Epoca Premodernă)* (Sibiu, 2014), 243–244. Pentru seriile de *graffiti* medievale certe din biserică: Constantin Bălan, Dan Mohanu, “Unele considerații privind cercetările de la Biserica Domnească din Curtea de Argeș. Timpanul de vest al naosului și inscripțiile descoperite,” *Revista Monumentelor Istorice* 61, no. 2 (1992) [1998]: 53–65.

⁶⁰ D. Onciul, “Anul morții marelui Basarab voievod,” *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice* 10–16 (1917–1923): 101–104 (Onciul a decedat – însă – înaintea apariției articolului). Reamintim cuvintele lui Lăzărescu (“Despre relațiile,” 117–118): [...] “Dar, acum un sfert de veac, o întâmplare fericită făcea să se descopere în Biserica Domnească dela Argeș binecunoscutul grafit care fixează definitiv moartea lui Basarabă întemeietorul în anul 6860 dela Facerea Lumii, deci între 1 Septemvrie 1351 și 31 August 1352 [...]”. Alte comentarii sunt probabil de prisos.

⁶¹ De unde și căderea nervoasă suferită de Dimitrie Onciul, la acea vreme Președintele

arheologice și artistice argeșene de la sfârșitul anilor 1960 și de la începutul anilor 1970 (anterioare ediției din *Documenta Romaniae Historica* a actului regal din august 1359) au arătat că “inscripția de la 6860” era în cel mai fericit caz un pios act de memorie, databil cândva după anii 1365–1368.⁶²

“Trecând peste” impactul istoriografic major al acestui exemplu major de *inventare a tradiției*,⁶³ merită reținut, în contextul actului regal din august 1359, că “*graffito*-ul de la 6860” împreună cu “lacuna de la 1359” au ascuns o familie nobiliară care, la începuturile ei regale ungare, pare să fi avut măcar importanța de mai târziu a Drăgoșeștilor sau a Hunedoreștilor. În toamna lui 1365, Carapciu (*Karapch Olachus*), fiul lui Ladislau Zarnai/ Rékasi, era un membru al curții regale, un *aule nostre familiaris* pentru Ludovic.⁶⁴ Singurii valahi care au mai ajuns la statutul lui Carapciu la curte au fost (din 1373) fiii lui Sas, voievod al Moldovei până înaintea de februarie 1365.⁶⁵ În octombrie 1409, Voicu, tatăl lui Iancu de Hunedoara, era numai un *cavaler* al regelui.⁶⁶ Planurile lui Ludovic pentru familia “de Recaș” în vremuri tulburi, marcate de repetate criza *transalpine*, merită – și din acest motiv – un studiu special.

THE DALMATIAN AND ITALIAN CAMPAIGNS OF THE NOBLEMEN OF RECAȘ: THE IMPLICATIONS OF A ROYAL CHARTER FROM AUGUST 1359

Abstract

On August 29, 1359, King Louis I of Anjou granted the Recaș estate (in the present-day Romanian Banat) to the sons of Ladislau, the son of Zarna, *Olachorum nostrorum fidelium*. The king of Hungary had taken that estate from Nicholas, Philip and John (likewise Wallachians) who had been unfaithful to both Louis I and to his father, Charles-Robert. The sons of Ladislau in return had sided with Angevine monarch when the lord of these sons of Ladislau, Alexander *Basarab*, voievode of Wallachia, had refused to acknowledge King Louis as his natural suzerain. For this, the sons of Ladislau had lost their lands and fortunes and had to take refuge in the Hungarian kingdom. Still, they went on and distinguished them in King Louis’ service, *specialiter ante Jadram et in partibus Treuisianis*.

The charter bore the royal double seal and was confirmed by the main secular and

Academiei Române, la auzul vestii descoperirii „inscripției” (Gala Galaction, *Jurnal*, ed. Teodor Vărgolici (București, 1977), 182; cf. deja inclusiv Nicolae Constantinescu, “Radu I Vv. și scaunul din Argeș. Repere din istoriografie,” *Argesis* 18 (2009): 89–114, la 91, nota 5).

⁶² Vezi N. Constantinescu, *Curtea de Argeș. 1200–1400. Asupra începuturilor Țării Românești* (București, 1984), 148 (reamintim: a fost o sinteză sensibil de mult amânată a cercetărilor).

⁶³ Vezi *The Invention of Tradition*, ed. Eric Hobsbawm, Terence Ranger (Cambridge, 1983).

⁶⁴ Mai ales *Anjou-kori Oklevéltár*, XLIX. 1365, ed. Ferenc Piti (Szeged, 2020), no. 432, 218.

⁶⁵ Ioan Drăgan, *Nobilimea românească din Transilvania, 1440–1514* (București, 2000), 423–425.

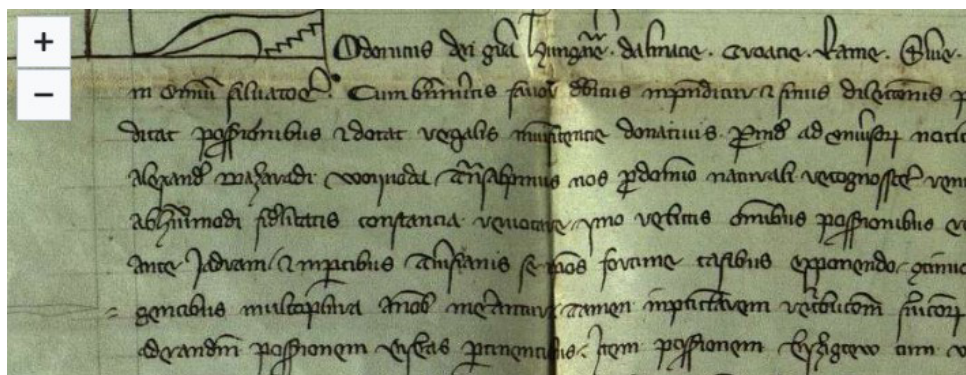
⁶⁶ În particular Ioan-Aurel Pop, *Hunedoreștii: o familie europeană* (Cluj-Napoca, 2020), 83–92.

ecclesiastical authorities of the Angevine realm, including the bishops of Zadar, Nicholas de Matafaris, and Split, Ugolin de Malabranca. Louis I certainly cared much about these Wallachians, especially about one of Ladislas' sons, *Karapeh* a future *familiar* of the royal court., and valued their loyalty, proven *especially* – according to the same king – *in front of* <the walls of> *Zadar*. As indicated also by the less than triumphant words of the son of Charles-Robert, these Adriatic deeds were accomplished in the summer of 1346, during King Louis' failed attempt to relieve the city of Zadar besieged by the Venetian forces. It was against the soldiers of the same Republic of Saint Mark that the Wallachian exiles distinguished themselves while fighting in the neighbourhood of Treviso in mid-1357.

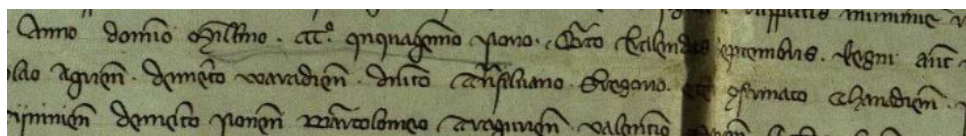
Conspicuously enough since the 1830s, as well as well into the 1970s, both Hungarian and Romanian historians and editors have avoided a proper reading of the *et in partibus Treuisianis* wording in the royal charter from 1359. *Treuisianis* was either “transliterated” *Transmarinis* or the passage was omitted from the editions and labelled “lacuna in the original charter”. The Hungarian part was seemingly afraid that the passage might read *Trans(s)iluanis*, meaning – erroneously? – that Louis I had to fight also the Wallachians for haloed Transylvania. The Romanian part – “justifiably” – feared that the correct reading, *Treuisianis*, would lead to the collapse of the historiographical vulgate of the beginnings of Wallachia. That vulgate was founded on a strange *graffito* discovered in the *Princely Saint Nicholas Church* in Curtea de Argeș in 1920, a few months after the Peace of Trianon.



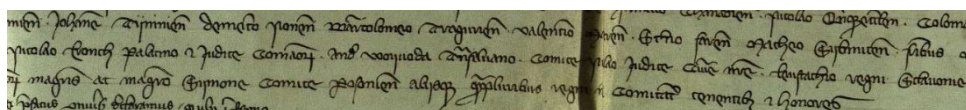
1. Actul regelui Ludovic I de Anjou din 29 august 1359 pentru familia Zarnai/ Rékasi (Magyar Nemzeti Levéltár, Országos Levéltár (MNL-OL), Budapest, Diplomatikai Levéltár (DL), [no.] 58549; disponibil online la <https://archives.hungaricana.hu/en/charters/>, sub numărul – DL – de referință 58549)



2.1. Din rândurile privind felonia lui Alexandru Basarab și faptele membrilor familiei Zarnai/ Rékasi în serviciul regelui Ungariei (Magyar Nemzeti Levéltár, Országos Levéltár (MNL-OL), Budapest, Diplomatikai Levéltár (DL), [no.] 58549; disponibil online la <https://archives.hungaricana.hu/en/charters/>, sub numărul – DL – de referință 58549)



2.2. Detalii din actul regelui Ludovic I de Anjou din 29 august 1359 pentru familia Zarnai/ Rékasi. 2.2. „lacuna” in partibus Treuisianis (Magyar Nemzeti Levéltár, Országos Levéltár (MNL-OL), Budapest, Diplomatikai Levéltár (DL), [no.] 58549; disponibil online la <https://archives.hungaricana.hu/en/charters/>, sub numărul – DL – de referință 58549)



2.3. Voivodul Transilvaniei (Andrei Lackfi) și episcopul Transilvaniei (Dominic Szécsi) în lista martorilor de la finalul documentului (Magyar Nemzeti Levéltár, Országos Levéltár (MNL-OL), Budapest, Diplomatikai Levéltár (DL), [no.] 58549; disponibil online la <https://archives.hungaricana.hu/en/charters/>, sub numărul – DL – de referință 58549)

2. Detalii din actul regelui Ludovic I de Anjou din 29 august 1359 pentru familia Zarnai/ Rékasi

